

Grażyna Maciak

***Warunki pracy współczesnego pedagoga
szkolnego – propozycje usprawnień –
refleksje z prowadzonych badań***

Analiza literatury przedmiotu i własne doświadczenia wskazują, że nieodłącznym elementem pracy pedagogów szkolnych są charakterystyczne trudności stanowiące permanentną dolegliwość tego zawodu. Praktyczna realizacja zadań staje się często problemem, gdyż zlecone obowiązki wykraczają poza możliwości a często kompetencje tych nauczycieli. Zdarza się, że szkoła nie zapewnia im optymalnych warunków lokalowo – organizacyjnych niezbędnych dla właściwego prowadzenia działań. Często mimo nienormowanego czasu pracy ich swoboda w tym zakresie jest ograniczona.

Nadmiernie rozbudowana i nie zawsze racjonalnie prowadzona dokumentacja, sztywny, urzędowy sposób traktowania przez dyrekcję, oczekiwanie wymiernych efektów pedagogicznych, domaganie się gotowych recept na rozwiązanie wszystkich sytuacji wychowawczych - to następne utrudnienia, które można zaobserwować w pracy pedagogów.

Wieloaspektowa analiza sytuacji pedagogów szkolnych musi uwzględniać kompleks wielu czynników, które tworzą uwarunkowanie formalne ich funkcjonowania jak i elementy potencjału ludzkiego. Jednak świadomość ta na przestrzeni 40 lat istnienia zawodu, zmieniała jedynie założenia teoretyczne dotyczące jego roli w szkole. Do chwili obecnej brak wyraźnie

sprecyzowanego modelu pracy tego nauczyciela. Nie ma praktycznych podstaw jego działań w zakresie wprowadzania w życie swoich idei, nowatorskich koncepcji i innych decyzji związanych z zachowaniami współorganizatorów procesu wychowawczego. Wyposażenie pedagogów jedynie w listę zadań, które powinien samodzielnie realizować bez nadania mu konkretnych instrumentów działania, narzędzi, sposobów, środków realizacji - w efekcie wprowadza do placówek oświatowych wiele nieporozumień.

Praca pedagogów łączy w sobie splot wyjątkowo skomplikowanych okoliczności związanych ze sferą kontaktów interpersonalnych i wadliwego funkcjonowania szkoły. To z kolei powoduje, że profesja ta jest skomplikowana i trudna w ocenie. Wobec powyższego profesjonalści w zakresie pedagogiki jak i sami pedagodzy postulują pilne zmiany organizacyjne, które ułatwią szkolne życie pedagoga, stworzą warunki do racjonalnej, efektywnej pracy.

Na przestrzeni ostatnich lat, mając na uwadze niedostatek w zakresie opracowań dotyczących zagadnień pracy pedagoga szkolnego, podjęto się badań we wskazanym temacie.

Badania zrealizowano w wybranych szkołach powiatu legnickiego, we wszystkich typach szkół – szkole podstawowej, gimnazjalnej oraz ponadgimnazjalnej. Skoncentrowano się na opinii wszystkich ogniw procesu wychowawczego – uczniów, nauczycieli, rodziców oraz samych zainteresowanych, pedagogów szkolnych. Badania główne realizowano w 2005 roku, a w kolejnych latach dokonano ich weryfikacji. Całość badań, dała możliwość dokonania pełnej analizy sytuacji pedagoga szkolnego w polskiej szkole i umożliwiła wskazanie kierunku zmian.

Badania realizowano metodą sondażu diagnostycznego, przy zastosowaniu ankiety i wywiadu. Uzupełniła je analiza dokumentacji oraz skale socjometryczne.

Szkoła i jej otoczenie, a tym samym zakres wymagań stawiany pedagogom w związku z modyfikacją ich funkcji przeszły w okresie reform pewną metamorfozę. Trudności jednak w pełnieniu zawodu pedagoga szkolnego

przez okres ostatnich lat pozostały niezmiennie. Pedagodzy szkolni wypełniają swoje obowiązki prawidłowo a powierzone zadania realizują z dużym zaangażowaniem. Istnieją jednak poważne rozbieżności pomiędzy zalecanymi a realizowanymi zadaniami przez tych nauczycieli. Pełny obraz problemów, z którymi stykają się pedagodzy w swojej pracy przedstawia analiza i wyniki badań (**Tabela 1**).

1. Szczególną trudnością wykazywaną przez większość pedagogów jest **wykorzystywanie ich do różnych innych zadań**. Taki pogląd reprezentuje 90,9% badanych. Opinie te są zbieżne we wszystkich typach szkół a problem sklasyfikowany na pierwszym miejscu wszystkich innych występujących trudności. Pedagodzy szkoły średniej zagadnienie akcentują w 88,9%, gimnazjum w 90%, szkoły podstawowej w 92,9%. Jak stwierdzają wykonują oni często prace nie wchodzące w zakres ich działań. Realizują obowiązki należące często do wychowawców zespołów klasowych przy czym dyrekcja nie zawsze ingeruje w złożone problemy wychowawcze. Większość pedagogów odczuwa, że są „osobami do wszystkiego”. Czynności wykonywane przez pedagoga, a należące do obowiązków wychowawcy wynikają z braku jasnego, jednoznacznego określenia zasad wzajemnej współpracy i zakresu zadań. Często pedagodzy włączani są do pracy dydaktycznej szkoły prowadząc zastępstwa za nieobecnych nauczycieli. Realizują opiekę nad Samorządem Szkolnym lub są obarczani organizacją imprez ogólnoszkolnych. Organizują dojazdy dzieci do szkoły, wycieczki, zbiorowe wyjścia do kin, teatrów. Zatrudniani są do przygotowania apeli szkolnych, konkursów, olimpiad, gazetek ściennych.

Wielokrotnie pedagodzy są zaangażowani przez dyrekcję do wykonywania zadań administracyjnych, prac pomocniczych nie związanych z wytycznymi władz oświatowych.

Tab. 1 Trudności napotymane przez pedagogów szkolnych w swojej pracy

Trudności napotymane przez pedagogów w swojej pracy	Szkoły średniej		Gimnazjum		Szkoły podstawowej		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	zbyt duża liczba uczniów w szkole	2	22,2	2	20	2	14,3	6
przepełnione klasy	5	55,6	8	80	7	50	20	60,6
niechęć współpracy ze strony rodziców	3	33,3	7	70	12	85,7	22	66,7
wykorzystanie pedagoga do różnych innych zadań	8	88,9	9	90	13	92,9	30	90,9
wadliwa organizacja pracy pedagoga związana ze sztywnym rozliczaniem godzin pracy	4	44,4	7	70	9	64,3	20	60,6
brak środków materialnych do prowadzenia pomocy w tym zakresie	4	44,4	6	60	10	71,4	20	60,6
obciążenie pedagoga odpowiedzialnością za efekty opiekuńczo - wychowawcze	2	22,2	4	40	8	57,1	14	42,4
mała możliwość szybkiej interwencji	6	66,7	8	80	11	78,6	25	75,8
Ogółem	9	100	10	100	14	100	33	100

Źródło: badania własne realizowane na przestrzeni ostatnich 7 lat

Niektóre czynności realizowane przez tych nauczycieli, a zawarte w zarządzeniu, są niemożliwe do wykonania z powodu braku dostatecznego przygotowania specjalistycznego. Sytuacja taka, ma swoje odzwierciedlenie w przypadku konieczności prowadzenia zespołów reedukacyjno-

wyrównawczych. Zajęcia tego typu są niezbędne, jednak większość badanych stwierdza brak lub niedostateczne przygotowanie metodyczne do tego rodzaju zadań.

Kłopotliwe do realizacji jest również zadanie dotyczące przygotowania uczniów do wyboru dalszego kształcenia. Reforma oświaty zasygnalizowała możliwość wprowadzenia do szkoły etatu nauczyciela ds. orientacji szkolnej i zawodowej – doradcę w tym zakresie. Na dzień dzisiejszy, z powodu braku środków finansowych, żadna szkoła, gdzie prowadzono badania z takiej możliwości nie skorzystała. W zakresie swoich obowiązków prace dotyczące zagadnienia prowadzą poradnie i wychowawcy. Badani pedagodzy nie czują się dostatecznie przygotowani do pełnienia działań w zakresie poradnictwa i doradztwa zawodowego. Z ekonomicznego punktu widzenia, realizacja tego zadania przez pedagogów szkolnych jest marnowaniem ich czasu, który mogliby wykorzystać do innej pracy w zakresie opieki i wychowania.

Należy podkreślić, że zadania pedagogów powinny być związane z ich kompetencjami merytorycznymi i metodycznymi. Zarówno prowadzenie orientacji zawodowej czy terapii, a nawet diagnozy pedagogiczno-psychologicznej, wymaga odpowiedniej wiedzy i umiejętności. Obarczanie pedagogów zadaniami, nie zgodnymi z ich kwalifikacjami, burzy możliwość osiągnięcia pełnych efektów pracy a tym samym powoduje brak możliwości wykorzystania ich rzeczywistego przygotowania zawodowego.

2. Kolejną sygnalizowaną trudnością jest zbyt mała możliwość szybkiej interwencji w sytuacjach trudnych. Takie stwierdzenie widoczne jest u 75,8% badanych. Najmniejsze kłopoty w tym zakresie mają pedagodzy szkoły średniej – 66,7%. Większy odsetek, akcentuje problem w szkole podstawowej – 78,6%, najliczniejszą grupę stanowią respondenci gimnazjum – 80%. Analiza materiału badawczego wskazuje, że powyższe problematyka jest przez większość pedagogów, wskazywana na drugiej pozycji wszystkich wytypowanych trudności napotykanym w pracy. Opinii nie przyjmują jedynie pedagodzy szkoły podstawowej, dla których większym

utrudnieniem w działaniach stanowi niechęć współpracy z nim ze strony rodziców.

Brak możliwości szybkiej interwencji pedagogów najczęściej wynika z konstrukcji przepisów prawnych jak i z braku aktywności we współpracy policji, sądu, kuratorów. Często pedagog, jak i szkoła, po wyczerpaniu możliwości swoich działań w stosunku do ucznia sprawiającego kłopoty wychowawcze, skazani są na czekanie. Procedury w pewnym momencie kończą możliwości działań szkoły nie wskazując alternatywnych środków. Opieszałość działań sądu czy policji, utrudnia szybkość reakcji pedagoga. Problemy wychowawcze, które można rozwiązać sprawnie, skazane są na długoterminowe czekanie.

Największy jednak problem w powyższym zakresie stanowi egzekwowanie przez szkołę obowiązków rodzicielskich. Najczęściej sprawy i problemy wychowawcze ze swoim rozwiązaniem czekają na decyzję rodziców, którzy są zbyt wolni w działaniach tłumacząc się brakiem czasu lub wpływu na swoje własne dzieci.

3. Wyżej wytypowana trudność napotykana w pracy pedagogów, w uzasadniony sposób łączy się z następną. 66,7% respondentów wskazuje na **niechęć współpracy ze strony rodziców**. Jednak w tym przypadku zbliżone opinie akcentują badani szkoły podstawowej – 85,7% oraz gimnazjum 70%. Najniższy odsetek podzielający tą opinię stanowią pedagodzy szkoły średniej – 33,3%. Wynik taki podkreśla, że na najwyższym szczeblu nauczania pedagodzy częściej pracują z samymi uczniami, którzy są pełnoletni i świadomi co do swoich decyzji. Jednocześnie pedagodzy w ekstremalnych przypadkach mają większe możliwości stosowania procedury usunięcia ucznia ze szkoły czy akceptacji jego decyzji rezygnacji z nauki. W gimnazjum i szkole podstawowej takie działania w przypadku pracy z uczniem sprawiającym szczególne kłopoty pod względem zachowania czy nauki stają się niemożliwe. Często pedagodzy muszą koncentrować swoje wysiłki na „leczeniu” uczniów i niewydolnych wychowawczo rodziców.

4. Trudności napotymane w swojej pracy przez pedagogów wynikają również z **braku środków materialnych do prowadzenia pomocy dla**

rodzin w tym zakresie. Taki stan rzeczy podkreśla 60,6% wszystkich badanych.

Takie same opinie dotyczą problemu **wadliwej organizacji pracy pedagoga związanej ze sztywnym rozliczaniem godzin pracy oraz zbyt dużej liczby uczniów w poszczególnych klasach.**

Pomoc materialna uczniom, będącym w trudnej sytuacji finansowej jest niemożliwa do realizacji, ze względu na brak środków do prowadzenia tych zadań. Ogranicza się do dysponowania mizernymi zasobami przydzielonymi przez Urząd Miasta, Gminy czy Powiatu, w ramach jednorazowych świadczeń. Zwolnienie uczniów z obowiązkowych opłat szkolnych (np. PZU), dofinansowanie do posiłków (np. obiadów), czy opłacenie wyjść do kina, wyjazdów na wycieczkę, są rzadkimi gestami możliwymi do realizacji przy współpracy z Radą Rodziców i Dyrekcją. Środki na takie cele czerpane są z zasobów Komitetu Rodzicielskiego czy składek poszczególnych klas.

Obarczanie pedagogów zadaniami, które powinny być realizowane przez określone w tym celu instytucje państwowe (np. Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej), wyraźnie wskazuje na błędną interpretację funkcji opiekuńczej szkoły a tym samym zadań w tym zakresie pedagogów szkolnych. Zajmowanie się przez pedagogów (na zlecenie dyrekcji, władz oświatowych) rozdziałem środków stypendialnych z Europejskiego Funduszu Społecznego, ich ewidencją, rozliczaniem, jest przykładem błędnego wykorzystania kompetencji i wiedzy tych pracowników oświaty.

Akcentowanie przez pedagogów małych możliwości dysponowania swoim czasem pracy, wynika często z tego, że dyrekcja i nauczyciele chcą mieć tego pracownika do swojej dyspozycji. Mimo nienormowanego czasu pracy nauczyciel ten, zmuszany jest wyraźnie określać godziny swego urzędowania, co w praktyce mija się z celem jego działań. Zadania narzucone przez dyrekcję, często w sposób nieplanowany, burzą jego własną organizację pracy.

Zbyt duża liczba uczniów w klasie powoduje trudności w realizacji profilaktyki, szczególnie w sytuacjach prowadzenia zajęć w formie warsztatów. Przepełnione klasy stwarzają bazę do zwiększenia problemów w na-

uce i zachowaniu uczniów. Taka rzeczywistość powoduje również brak możliwości traktowania każdego ucznia podmiotowo. Stwarza zagrożenie dla nauczycieli poszczególnych przedmiotów, że wiedza przez uczniów nie zostanie w dostateczny sposób opanowana, a jednocześnie mogą być kłopoty z utrzymaniem dyscypliny.

5. Dość licznie został wskazany problem **obciążenia pedagogów odpowiedzialnością za efekty opiekuńczo – wychowawcze**. Tak odczuwa 42,4% respondentów. Na opinie taką mają wpływ wypowiedzi, przede wszystkim pedagogów szkoły podstawowej, którzy w większości – 57,1% akcentują takie utrudnienie w swojej pracy. Problem ten zauważa również 40% pedagogów gimnazjum i 22% szkoły średniej. Pedagodzy często podkreślają, że efekty ich pracy są niewymierne. Można ocenić sposób prowadzonych przez nich działań ale nie ich efektywność. Obarczanie ich odpowiedzialnością za efektywność pracy szkoły w zakresie opieki i wychowania jest niezgodne z zakresem ich obowiązków. Nie może jedna osoba odpowiadać za efekt procesu wychowawczego, na który składają się działania wielu realizatorów. Takie umiejscowienie osoby pedagoga w zadaniach szkoły, nie sprzyja jego skuteczności, a wręcz przeciwnie, może osłabić jego pozycję, prestiż, efektywność pracy.

6. Jako ostatnią trudność napotykaną w swojej pracy pedagogzy wymieniają zbyt **dużą liczbę uczniów uczących się w szkole**. Tak stwierdza 18,2% badanych, z czego najliczniejsza grupa pracuje w szkole średniej i gimnazjum. Najniższy odsetek takich opinii przedstawiają pracujący w szkole podstawowej – 14,3%. Generalnie można stwierdzić, że wymieniana trudność łączy się z miejscem pracy poszczególnych pedagogów. Pracujący w szkołach dużych (skupiających powyżej 300 uczniów) ze względu na wielość oddziałów oraz zwielokrotnienie swoich obowiązków - problem ten wskazuje. Pedagodzy, którzy swoje zadania realizują w szkołach małych - problem minimalizują.

Efekty pracy pedagogów szkolnych są trudno mierzalne, właściwie niewymierne i odroczone w czasie. Specyfika procesu wychowawczego determinuje występowanie pewnych czynników, które utrudniają pomiar

efektywności zabiegów zarówno pedagoga jak i innych osób z nim współpracujących. Przyczyną takiego stanu jest brak klarownej zależności między wkładem pracy a uzyskanymi efektami, które mogą być dopiero zaobserwowane po pewnym czasie, także zróżnicowanym od stanu wyjściowego osobowości danego ucznia. Zatem na wynik swojej pracy a zarazem skuteczność pedagoga może czekać kilka miesięcy lub kilka lat. Nie ma żadnej pewności, że ostateczny efekt będzie zgodny z zakładanym, gdyż proces wychowawczy w szerokim rozumieniu, zależy także od czynników, na które pedagog nie ma bezpośredniego wpływu. W swoim działaniu uzależniony jest od jakości współpracy ze swoimi partnerami – realizatorami wychowania [Fornalski, 1988: 315].

Problematyka dotycząca czynników podnoszących jakość i wartość pracy pedagogów była przedmiotem zainteresowania wielu teoretyków i praktyków. Najliczniej wypowiedzieli się na ten temat w latach 70 – tych. Ówczesne postulaty dotyczące problemu można sklasyfikować w dwie grupy. Do pierwszej czynniki zewnętrzne (formalne), do których zaliczymy np. status pedagoga, funkcje pełnione w szkole, warunki materialno-organizacyjne, postrzeganie pedagoga w środowisku, jego wiek itp. Do drugiej grupy czynniki wewnętrzne takie jak np. przygotowanie zawodowe, doświadczenie, umiejętności, dyspozycje osobowościowe, cechy, postawy. Rozpatrując literaturę przedmiotu od roku 1990 można wyodrębnić listę postulowanych czynników wpływających na jakość i skuteczność pracy pedagoga szkolnego. Na niej znajdują się: umiejętności, postawy, cechy osobowe, wiedza, warunki organizacyjne, warunki materialne, doświadczenie, motywacja i szybkość interwencji.

Analizując opinie samych pedagogów, listę czynników wpływających na jakość ich pracy uszczegółowiono. Wszyscy respondenci gimnazjum wskazują na ważne czynniki takie jak: wiedzę psychologiczno-pedagogiczną, dobry kontakt emocjonalny z partnerami, umiejętności interpersonalne, doświadczenie, pozycję, jego postawę, ale również rodzaj patologii, która jest przedmiotem jego zadań. 90% badanych akcentuje pozytywne nastawienie współorganizatorów procesu wychowawczego do osoby pedagoga

oraz ich doświadczenia osobiste i wynikię w trakcie współpracy z pedagogiem.

60% wskazuje, za istotne swoje warunki pracy, przebieg rozmów z partnerami oraz pozytywne nastawienie i otwartość do rodziców, nauczycieli, uczniów i innych pracowników szkoły.

40% pedagogów gimnazjum zdecydowanie stwierdza, że skuteczność udzielania pomocy materialnej oraz sama sytuacja materialna współorganizatorów procesu wychowawczego w małym stopniu może wpłynąć na jakość ich pracy. Odmiennie zdanie w tym względie przedstawia 20% badanych.

Jako najważniejszy czynnik wpływający na jakość pracy pedagogów w szkole średniej, jest uważana wiedza psychologiczno-pedagogiczna. Taki pogląd reprezentują wszyscy badani.

Dość liczna grupa – 88,9%, za czynniki znaczące uznaje **pozycję pedagoga** w szkole oraz jego **pozytywne nastawienie do swojej pracy i partnerów procesu wychowawczego**.

66,7% wskazuje za istotne **nawiązanie kontaktów emocjonalnych** ze współorganizatorami procesu wychowawczego oraz swoje **umiejętności interpersonalne, postawy i warunki pracy**.

Najniższy odsetek badanych – 55,6%, akcentuje **doświadczenia partnerów** procesu wychowawczego oraz 33,3% **nastawienie ich do osoby pedagoga**. Podobny odsetek – 33,3% zaznacza **umiejętności stosowania w rozmowach zasad komunikacji**. 22,2% za ważne czynniki uznaje **swoje doświadczenia i sytuację materialną współorganizatorów** procesu wychowawczego.

Wypowiedzi **pedagogów szkoły podstawowej** wyraźnie skoncentrowane są na czynnikach: **wiedzy psychologiczno-pedagogicznej, umiejętnościach interpersonalnych, doświadczeniach, pozycji pedagoga**, a także **warunkach jego pracy**. Wyżej wytypowane czynniki jednomyślnie akcentowane są przez wszystkich pedagogów jako te, które w bardzo lub w dużym stopniu wpływają na efektywność ich pracy.

71,4% respondentów wskazuje jako dominujący czynnik postawę pedagoga. Mniejszy odsetek badanych wyróżnia doświadczenie współorganizatorów procesu wychowawczego, przebieg rozmów pedagogów oraz ich pozytywne nastawienie do partnerów. Taką opinię podkreśla 43,6% badanych. Taki sam odsetek akcentuje za czynnik mający wpływ na jakość i skuteczność pracy tych nauczycieli, rodzaj patologii, którą się zajmują oraz pozytywne nastawienie do swoich zadań. 28,6% podkreśla swoje doświadczenia. Zaledwie 14,3% wskazuje za istotne wsparcie dyrekcji szkoły.

Powyższe analizy zdecydowanie wyznaczają dwa istotne czynniki wpływające na jakość i skuteczność pracy pedagogów szkolnych:

- 1) **wiedzę psychologiczno-pedagogiczną,**
- 2) pozycję pedagoga.

Godne rozpatrzenia są dwa następne zagadnienia:

- 1) umiejętności interpersonalnych pedagoga,
- 2) doświadczenia pedagoga.

Te czynniki dla wszystkich pedagogów szkoły podstawowej i gimnazjum są ważne. W szkole średniej takie opinie podkreśla 66,7% badanych.

We wszystkich typach szkół, część respondentów wyraźnie wskazuje skuteczność udzielania pomocy materialnej oraz sytuację materialną współorganizatorów procesu wychowawczego, jako czynniki w małym stopniu wpływające na jakość pracy pedagogów.

1. Opinie pedagogów szkolnych, jak wskazano wyżej, za niezbędny czynnik wpływający na jakość ich pracy uwzględniają wiedzę psychologiczno-pedagogiczną. Generalnie ankietowani podkreślają, że istotny jest zasób umiejętności teoretycznych i praktycznych z zakresu komunikacji, ze szczególnym uwzględnieniem asertywności. Jednocześnie w dużym stopniu zwracają uwagę na niezbędność wiedzy dotyczącej prowadzenia terapii i psychoterapii. Według badanych, współczesny pedagog powinien posiadać, prócz przygotowania pedagogicznego, dobre podstawy psychologii. Jak stwierdzają, znajomość metod i form indywidualnej pracy z dzieckiem i rodzicem może w znacznym stopniu ułatwić służbę pedagogiczną w szkole.

2. Badani podkreślają, że istotne w pracy pedagogów są ich cechy osobowościowe. Jako cechy, które znacząco mogą wpływać na jakość i skuteczność pracy, sami pedagodzy, wskazują: cierpliwość, otwartość, zdecydowanie w podejmowaniu decyzji, następnie: tolerancję, komunikatywność, skuteczność. W dalszej kolejności wskazują: konsekwencję w działaniu, wrażliwość, dobrą dyplomację.

Koledzy – nauczyciele za istotne w osobowości pedagoga uważają: otwartość, odpowiedzialność, komunikatywność i zdecydowanie. Za równie ważne wskazują: takt, cierpliwość, szczerłość, skuteczność. W dalszym ciągu wymieniają: optymizm, życzliwość, umiejętność słuchania.

Dla rodziców najważniejszymi cechami, które powinien skupiać w swojej osobowości pedagog są: wyrozumiałość, tolerancja, mądrość, następnie: prawdomówność, komunikatywność, uczciwość. W dalszej kolejności wymieniają: cierpliwość, otwartość i rozsądek.

Uczniowie stwierdzają, że pedagog powinien być osobą zdecydowaną, dostępną, cierpliwą, a także wyrozumiałą i otwartą.

Na podstawie analizy materiału badawczego należy stwierdzić, że lista cech, które powinny charakteryzować osobowości pedagoga, jest dość obszerna. Można jednak wyodrębnić te, na które zwracają uwagę badani wszystkich grup. Są to cechy takie jak: cierpliwość i otwartość.

Pedagodzy wraz z rodzicami i nauczycielami w szczególny sposób wyodrębniają jako ważne: komunikatywność i zdecydowanie, które jednocześnie ignorują uczniowie. Dla nich i rodziców ważna jest wyrozumiałość pedagogów.

Wypowiedzi wszystkich respondentów pozwalają sporządzić listę cech osobowości pedagoga szkolnego, które w dużym stopniu będą mogły ułatwić prowadzenie jego zadań oraz zwiększyć jakość i skuteczność pracy.

Analogicznie wszyscy respondenci wypowiedzieli się odnośnie cech, które w dużym stopniu mogą utrudniać działania pedagogów. Sami pedagodzy za cechy negatywne uważają: nerwowość, egoizm, brak zdecydowania, następnie: brak cierpliwości, uległość, brak konsekwencji. W dalszej kolejności: brak kompetencji i nadpobudliwość.

Nauczyciele za cechy utrudniające pracę pedagoga wskazują: brak kultury, zarozumiałość, obłudę. W szczególności sposób podkreślają: gwałtowność, obojętność i nerwowość. Następnie: oziębłość, egoizm i wrogie nastawienie.

Rodzice za niekorzystne cechy osobowości pedagoga uważają: agresywność, obojętność, nerwowość. Również mówią o: stronnictwie, uległości, porywczowości. Na końcu wymieniają: złośliwość i mściwość.

Uczniowie wymieniają: brak cierpliwości, wścibstwo, krzykliwość, pokazywanie swojej ważności oraz brak zrozumienia.

W przypadku cech negatywnych, które mogą w znacznym stopniu zaburzyć pracę pedagogiczną i zadania pedagoga szkolnego, brak jest widocznej jednorodności przez respondentów w ich wyborze. Choć lista niekorzystnych cech jest długa, to jednak brak tych, które byłyby wskazywane przez badanych wszystkich grup jednoznacznie. Zbliżone opinie reprezentują pedagodzy, nauczyciele i rodzice wymieniając nerwowość. Rodzice i pedagodzy wspólnie wybierają uległość, a pedagodzy i młodzież - brak cierpliwości. Nauczyciele wraz z rodzicami utożsamiają się wymieniając obojętność, natomiast wraz z pedagogami wskazują egoizm.

3. Ze względu na brak obiektywnych kryteriów oceny efektywności pracy pedagoga szkolnego trudno dokonać analizy w tym względzie. Często wysoka ocena efektywności ich pracy, może opierać się na mało wymiernych i nierzadko subiektywnych kryteriach. Niewątpliwie jednym z czynników warunkujących dobrą jakość i skuteczność pracy pedagoga, jest ich postawa wobec współorganizatorów procesu wychowawczego.

Postawa, jak stwierdzają teoretycy i praktycy, wpływa na poprawę jakości funkcjonowania pedagoga. Efekt działań zależy od osobistego zaangażowania, obiektywności, wytrwałości, a przede wszystkim konsekwencji w postępowaniu. Autentyczna presja i odpowiedzialność w rozwiązywaniu problemów, tworzenie życzliwej atmosfery jest kluczem do sukcesu pedagogicznego. Traktowanie swojej pracy jako służby – misji dla innych, wewnętrzna motywacja do wspomagania uczniów, rodziców i nauczycieli, może warunkować dobre wypełnienie zadań. Relacje pedagoga w stosunku

do współorganizatorów procesu wychowawczego ukierunkowane na partnerstwo i podmiotowość są wyznacznikiem postawy pozytywnej.

Rozpatrując wpływ postawy pedagoga na jakość i skuteczność jego pracy, wzięto pod uwagę aspekt zawodowy jak i składniki emocjonalne. Aspekty zawodowe nie są traktowane w sposób dominujący przy określaniu postawy pedagoga. Takie traktowanie mogłoby zawęzić spojrzenie na jego osobowość. Praca nad sobą, która obejmuje rozwój potrzeb poznawczych, kształtowanie kultury osobistej, dążenie do stałego doskonalenia się oraz wyzwalanie wszechstronnej aktywności, stanowi dopełnienie integralnej całości. Praca nad sobą determinuje pozytywne zmiany rozwoju. Częste oddzielanie emocjonalnych i motywacyjnych składników postawy pedagoga wskazuje na trudności sprecyzowania obiektywnych kryteriów pomiaru jego pracy. Spotkane w literaturze i praktyce pomiary jakości jego pracy przeważnie opierają się na subiektywnych i niejasnych czynnikach. Takie traktowanie problematyki może obniżyć motywację ich pracy, wprowadzić zagrożenie bezpieczeństwa i poczucia niepewności wykonywanych zadań.

Do analizy zakwalifikowano 48 stwierdzeń (z 50) mierzących postawę pedagoga. Stwierdzenia zawierały komponent emocjonalny (dotyczący nastawienia do współorganizatorów procesu wychowawczego), komponent poznawczy (zawierający wiedzę o uwarunkowaniach zachowań współorganizatorów procesu wychowawczego), komponent behawiorystyczny (prezentację przez pedagogów zasad pracy). Maksymalnie każdy respondent mógł uzyskać 192 punkty. Uzyskane wyniki z analizy wypowiedzi pedagogów wyraźnie podkreślają, że wszyscy pedagodzy reprezentują pozytywną – modelową kategorię postaw (Tabela 2).

Badane postawy sklasyfikowano w trzech kategoriach jako:

Postawę pozytywną - można ją nazwać również modelową, charakteryzującą się podmiotowym traktowaniem współorganizatorów procesu wychowawczego a szczególnie uczniów. Pedagodzy w tej postawie dzięki szerokiej wiedzy o mechanizmach rządzących zachowaniem się człowieka

potrafią zrozumieć postępowanie uczniów, przypisują im pozytywne zamiary i cechy, wierzą w możliwość poprawy sytuacji.

Postawę obojętną - opiniowaną jako niespójną, zawierającą w sobie elementy postawy pozytywnej jak i negatywnej.

Postawę negatywną - cechującą się tym, że pedagog uważa się za lepszego od innych partnerów procesu wychowawczego, co widoczne jest w uzurpowaniu sobie prawa do decydowania o losach ludzi. Przypisuje swoim partnerom negatywne intencje i cechy, nie ma do nich zaufania, nie wierzy w możliwości zmiany ich sytuacji. Preferuje metody kontroli, sankcji, ma problemy z akceptacją innych.

Postawa pozytywna uzyskana przez wszystkich pedagogów, której podstawowym elementem jest poszanowanie godności osobistej partnerów procesu wychowawczego i traktowanie ich jak równych partnerów ma swoje odzwierciedlenie w osiągnięciu przez pedagogów pozycji centralnej.

Analiza postaw pedagogów wobec partnerów procesu wychowawczego, wskazuje, że badani mają poczucie dobrze spełnionego obowiązku, znają wartość wypełnianych przez siebie zadań. Jednocześnie podkreśla, że zarówno poczucie jakości i skuteczności pracy, jak i postawa oraz pozycja, są nierozzerwalnymi elementami w zawodzie pedagoga szkolnego. Mogą stanowić wyznaczniki specyfiki tego stanowiska.

Etat pedagoga szkolnego zamieszczono już na stałe we współczesnej oświacie. Jednak wraz z wprowadzeniem nowego zawodu zapomniano o ustaleniu zasad i możliwości pracy tego nauczyciela.

Pedagodzy często funkcjonują w bardzo małych pomieszczeniach, bez możliwości bezpośredniego dostępu do telefonu. Obarczani są różnymi obowiązkami wykraczającymi poza ich kompetencje. Brak odpowiedniego przygotowania merytorycznego do wyznaczonych zadań powoduje, że ich praca stała się stresująca i w ich odczuciu mało efektywna.

Analizując oczekiwania pedagogów wynikające z ich doświadczeń można postulować zmiany, które wpłyną na poprawę ich pracy.

1. Jeśli chodzi o **przygotowane zawodowe** pedagodzy widzą potrzebę rozszerzania swojej wiedzy o zagadnienia z psychologii. Należy jednak podkreślić, że wszyscy badani posiadają pedagogiczną a nie psychologiczną podstawę kierunkową (biorąc pod uwagę kierunek ukończonych studiów). Taką potrzebę akcentuje 48,4% pedagogów.

Najlicniejsza grupa – 84,8%, postuluje wprowadzenie na stałe do zadań pedagoga różnych form kształcenia związanych z potrzebami posiadania umiejętności rozwiązywania problemów wychowawczych. Jak stwierdzają pedagodzy oferty dotyczące możliwości rozwoju umiejętności psycho-pedagogicznych są nieatrakcyjne w swojej problematyce, powielane są w każdym roku szkolnym. Kształtowanie wiedzy w tym zakresie powinno obejmować bieżące potrzeby środowiska z jednoczesnym uwzględnieniem nowych programów, metod i form pracy pedagogicznej. Badani podkreślają, że często zmuszani są samodzielnie pisać programy profilaktyczne.

Tab. 2 Postawy pedagogów szkolnych

Numer pedagoga	Suma otrzymanych punktów	Średnia	Kategoria postawy
1.	171	3,56	pozytywna - modelowa
2.	174	3,62	pozytywna - modelowa
3.	166	3,45	pozytywna - modelowa
4.	168	3,50	pozytywna - modelowa
5.	167	3,47	pozytywna - modelowa
6.	164	3,40	pozytywna - modelowa
7.	168	3,50	pozytywna - modelowa
8.	157	3,27	pozytywna - modelowa
9.	152	3,16	pozytywna - modelowa
10.	149	3,19	pozytywna - modelowa
11.	144	3,00	pozytywna - modelowa
12.	147	3,06	pozytywna - modelowa

Numer pedagoga	Suma otrzymanych punktów	Średnia	Kategoria postawy
13.	174	3,60	pozytywna - modelowa
14.	165	3,43	pozytywna - modelowa
15.	174	3,60	pozytywna - modelowa

Źródło: badania własne realizowane na przestrzeni ostatnich 7 lat

51,5% respondentów akcentuje potrzebę zwiększenia umiejętności w zakresie prowadzenia terapii i psychoterapii. Generalnie tego typu zadanie powinien prowadzić specjalista poradni. Wywieranie presji na pedagogów do prowadzenia takich zajęć spowodowało godzenie się przez nich na te działania, realizację zajęć z jednoczesnym obowiązkiem uzupełniania w tym kierunku swojej wiedzy. Warto jednak pamiętać, że pedagog powinien zapobiegać, a nie leczyć.

Niektórzy podkreślają, że powinien mieć od 2 do 3 lat stażu pracy w placówce resocjalizacyjnej. Takich opinii zanotowano 36,3%.

2. W zakresie **wykonywanych obowiązków**, większość – 84,8%, zwraca uwagę na ich wielość podkreślając, że nie wszystkie zgodne są z ich umiejętnościami. 78,7% respondentów postuluje skonkretyzowanie zadań.

51,5% badanych daje pomysł wprowadzenia do pracy pedagoga gotowych dokumentów, druków, jako obowiązkowych w realizacji jego zadań. Prowadzenie takich (z góry jednolicie ustalonych zapisów) powinno ograniczyć wypełnianą do tej pory dokumentację oraz ją skonkretyzować. Takie standardy jednocześnie powinny usprawnić jego pracę.

3. W zakresie **organizacji pracy**, pedagodzy widzą zmiany przede wszystkim w możliwościach zapewnienia im dużego, własnego gabinetu – 78,7% badanych wskazuje ten problem. Konieczność dysponowania telefonem podkreśliło 33,3% a posiadanie własnej podręcznej biblioteczki 36,4% z dostępem do komputera i do ich potrzeb opracowanego programu – 78,7% pedagogów.

Jednocześnie duża grupa podkreśla, że nienormowany czas pracy powinien być zachowywany w sposób rzeczywisty. Sprawdzanie pedagoga, sztywne rozliczanie jego godzin pracy, wskazuje na brak zaufania do jego osoby. Takie traktowanie może burzyć faktyczną ideę funkcjonowania zawodu. Problem tego typu akcentuje 57,5% respondentów.

Dość poważną zmianą są postulaty dotyczące płac. Widoczne są opinie o konieczności wprowadzenia dodatku funkcyjnego – tak podkreśla 63,6% pedagogów. Jednocześnie 66,7% zdecydowanie stwierdza, że płace pedagogów są niskie. Za przeciętne określa je 33,33% badanych. Niskie płace mogą mieć wpływ na efekty pracy pedagoga.

4. Mając na uwadze **podległość służbową** - 57,5%, oczekuje od swoich dyrektorów zwiększenia niezależności w podejmowaniu decyzji. 15,2% protestuje przeciw obarczaniu ich odpowiedzialnością za efekty opiekuńczo – wychowawcze. Nieliczni domagają się nawet praw wicedyrektora – 9,1%. 33,3% nie udzieliło opinii na powyższe zagadnienie.

5. Zmiany dotyczące **modelu prac** koncentrują się na wypowiedziach pedagogów dotyczących ich zadań. 84,8% stwierdza, że pedagog szkolny powinien zajmować się doradztwem i profilaktyką. Te opinie jednocześnie zdecydowanie określają jego rolę we współczesnej szkole. Ponad połowa ankietowanych – 57,5% podkreśla, że powinien mieć autonomię w wykonywaniu swoich obowiązków. 21,1% respondentów w kwestię modelu pracy pedagoga pozostawia bez opinii.

Generalnie wypowiedzi pedagogów dotyczące zmian w zakresie ich pracy są zbieżne, niezależnie od szkoły w jakiej funkcjonują. Tak więc w tym przypadku sama szkoła i jej problemy wychowawcze (podstawowa, gimnazjum, średnia) nie mają bezpośredniego przełożenia na warunki pracy pedagogów i ich opinii w tej kwestii.

W trakcie analizy różnych aspektów funkcjonowania pedagogów szkolnych nasuwa się wiele refleksji nad ogólną oceną społeczno – zawodową ich sytuacji. Dotychczas funkcjonująca koncepcja tego zawodu określa wprawdzie obszary i zakres obowiązków pedagoga, jednak niemal wcale nie mówi, jak w praktyce ma on realizować swoje zadania. Wyposażono

pedagoga w szeroki zakres obowiązków, lecz nie określono praktycznego modelu jego pracy. Konieczne są więc modyfikacje systemowe w zakresie organizacji i warunków pracy tego nauczyciela, poczynając od stosownych regulacji prawnych, a kończąc na interpretacji jego roli.

1. Niezbędnym warunkiem do przeprowadzenia zmian **jest regulacja przepisów prawnych** w kwestii uprawnień pedagogów szkolnych oraz zasad ich służbowej współpracy z innymi. Dotychczasowe wytyczne koncentrują się tylko na ich zadaniach i funkcjach, a to w efekcie prowadzi do „ubezwłasnowolnienia” tych nauczycieli, pozbawiając ich możliwości skutecznego, rzeczywistego wpływania na funkcjonowanie szkoły, szczególnie w zakresie opieki i wychowania.

2. Problematyka roli społecznej pedagogów łączy w sobie wiele zagadnień, które stanowić powinny bazą do określenia ich funkcjonowania. W myśl założeń teoretycznych, pedagog miał modelować system szkolnego oddziaływania wychowawczego, pełniąc rolę moderatora i koordynatora procesu wychowawczego. Teoretyczne wskazania zostały odrzucone przez praktykę. Pedagog nie mając adekwatnych uprawnień, zajmując w hierarchii służbowej pozycję równoległą z członkami grona pedagogicznego, może jedynie doradzać i inspirować. Współczesne trudności interpretacyjne dotyczące braku możliwości określenia roli pedagoga wynikają z powodu wielkiego zróżnicowania jego zadań. Konieczność wykonywania wielu różnych czynności i formułowania wobec pedagoga często rozbieżnych oczekiwań powoduje, że skuteczne pełnienie przezeń wyznaczonej a jednocześnie ograniczonej roli, przekracza realne możliwości tego nauczyciela. Aby wyeliminować rozbieżności między wskazaniami teoretycznymi a działaniami praktycznymi, konieczna jest twórcza modyfikacja roli tego specjalisty, zgodnie z kierunkiem zachodzących przemian społecznych i oświatowych. Wychodząc naprzeciw potrzebom rodziców, nauczycieli i uczniów oraz samych zainteresowanych, należy wnioskować, że rola współczesnego pedagoga szkolnego określa jego osobę jako doradcę. Obecnie pedagog szkolny, nie ma zmieniać środowiska za pomocą formalnych działań jako organizator i koordynator inicjatyw. Przeciwnie jego

praca powinna mieć charakter opiniodawczy i pomocniczy. Doradztwo pedagoga szkolnego winno być w tej formie pracy rozumiane jako szeroko pojęte i skutecznie realizowane wsparcie społeczne.

3. Poważne zastrzeżenia budzi bardzo szeroki zakres obowiązków pedagogów szkolnych, obejmujący wszystkie funkcje pracy szkoły: opiekę, wychowanie i dydaktykę. Mimo wielu zmian legislacyjnych, dotyczących regulacji formalno-prawnych pracy pedagogów, wyznaczane im zadania są w dalszym ciągu za bardzo rozległe. W zakres pomocy psychologiczno-pedagogicznej wchodzi diagnoza trudności dydaktycznych, wychowawczych, rozpoznanie środowiska rodzinnego i społecznego młodzieży, kompensacja deficytów rozwojowych, prowadzenie pedagogizacji i profilaktyki poprzez różne formy zajęć terapeutycznych, edukacyjnych i resocjalizacyjnych. Jak widać, pedagog obejmuje swoim działaniem całą społeczność szkoły. Zajmuje się pomocą i wspieraniem dzieci, rodziców, wychowawców oraz prowadzi doradztwo nauczycieli i współpracuje z instytucjami środowiskowymi. Zobligowany jest do współorganizowania opieki i prawidłowych warunków rozwoju dzieci i młodzieży. W świetle tak rozległego zakresu wymagań pedagog szkolny staje się osobą do wszystkiego, a będąc taką, okazuje się kimś, kto w praktyce rozmija się z rolą swojego wyuczonego zawodu. Poszczególne zadania pedagoga powinny być dostosowane do potrzeb konkretnych placówek oświatowych i realizatorskich możliwości osób zajmujących ten etat. Biorąc pod uwagę, że źródłem sytuacji wymagających wsparcia są zjawiska nasilających się patologie społecznych, istotą pracy pedagoga, niezależnie od poziomu szkoły, w jakiej funkcjonuje, powinny stać się następujące problemy:

- trudności wychowawcze,
- walka z uzależnieniami,
- wsparcie współczesnej rodziny.

Wyselekcjonowane problemy, wyznaczają jednocześnie kierunek konkretnych działań, które obejmują:

- profilaktykę,
- poradnictwo,

- doradztwo,
- indywidualną pracę z uczniem.

Zagadnienia związane z prowadzeniem profilaktyki powinny być zawężone do potrzeb określonej placówki. Pomocnym w ich typowaniu stanie się wprowadzony realnie do pracy szkoły program profilaktyczny, który będzie wynikiem pracy zespołu nauczycieli oraz szeregu diagnoz określonego środowiska szkolnego i rodzinnego uczniów. Wprowadzenie programów profilaktycznych jest doskonałym rozwiązaniem pod warunkiem, że ich twórcami i realizatorami, nie będą sami pedagodzy.

4. Odwołując się do wzorów niemieckich, obowiązkowo pedagodzy, którzy funkcjonują w szkołach skupiających powyżej 400 uczniów, powinni otrzymać wsparcie drugiego specjalisty. **Zatrudnienie w jednej placówce pedagoga i psychologa**, mimo trudności finansowych resortu oświaty, znacznie usprawniłoby pracę szkoły i jednocześnie zwiększyłoby jej efekty w zakresie opieki i wychowania. Szkoły, w których jest mniej uczących się, powinny obligatoryjnie otrzymać pomoc psychologa, który mógłby funkcjonować w wymiarze 10 godzin na terenie wyznaczonej placówki. Dla młodzieży gimnazjum i szkół średnich również duże znaczenie ma wsparcie doradcy zawodowego. Wprowadzenie nauczyciela na etat doradcy zawodowego weszło do projektu organizacyjnego szkół polskich i miało obowiązywać już w roku szkolnym 2004/2005. Dobrze byłoby, gdyby ta propozycja nie stała się jedynie martwym sformułowaniem, które ze względu na brak finansów będzie niemożliwe do wykonania. Układ triady w formie: pedagog, psycholog i doradca zawodu, idealnie rozwiązałby problemy szkoły w zakresie prowadzenia opieki i wychowania. Pedagog szkolny w nowej komfortowej sytuacji mógłby spełniać rolę przyjaznego doradcy i powiernika. Jednocześnie taka współpraca dawałaby możliwości ustawicznego doskonalenia własnego metodycznego i merytorycznego warsztatu pracy. Zadania, które wykonywał sam (poprzez selekcję ze względu na ich wielość) byłoby zrealizowane w pełni, z gwarancją podniesienia efektywności pracy szkoły w zakresie wychowania. Młodzież, rodzice, nauczyciele, mieliby pełną ofertę pomocy psychologiczno-pedagogicz-

nej skomasowaną w jednej placówce, co w swojej konsekwencji znacznie skróciłoby drogę potrzebujących do specjalistycznych badań i zajęć specjalistycznych.

5. Mając na uwadze fakt, że wielu pedagogów samodzielnie i aktywnie poszukuje skutecznych rozwiązań w zakresie pełnionych obowiązków (czasem z różnym rezultatem), dobrym rozwiązaniem byłoby **utworzenie zespołów wsparcia** w obrębie tej specjalności. Mogłyby one działać przy Poradniach Psychologiczno - Pedagogicznych, pod kierunkiem metodyka z zakresu pedagogiki. Do kompetencji takiego metodyka-opiekuna pedagogicznego należałoby reprezentowanie praw pedagogów szkolnych wszędzie tam, gdzie zapadają istotne decyzje, mające wpływ na ich pracę. Jednocześnie opiekun upoważniony byłby do wydawania opinii w sprawach tych nauczycieli oraz zobowiązany do dbania o ich rozwój zawodowy. Pedagodzy – jako grupa współpracowników mogliby wypracować strategie i alternatywy działań, mogliby promować swoje inicjatywy, idee, pomysły, możliwości rozwiązywania różnych problemów występujących w codziennej pracy. Organizowanie planowych spotkań zespołu wsparcia dałyby również możliwość wymiany i pogłębiania wiedzy na temat własnego warsztatu pracy i ułatwiłoby wyprowadzenie kreatywnego modelu pracy pedagoga szkolnego.

6. Wielką pomoc w pracy pedagogów szkolnych byłyby publikacje dotyczące ich działań zawodowych, skupione w cyklicznie wydawanym opracowaniu. Celowe jest, aby były propagowane osiągnięcia tych nauczycieli, opinie i wskazówki dotyczące ich organizacji pracy. Dostępne kompendium praktycznej wiedzy, ze szczególnymi treściami merytorycznymi, byłoby cennym materiałem wspomagającym realizację zadań opiekuńczo-wychowawczych. Jednocześnie mogłoby być fundamentem wymiany doświadczeń i współpracy ludzi pracujących w tej trudnej i delikatnej materii.

7. Nie zawsze pedagog może właściwie wywiązywać się z powierzonych mu zadań, gdyż ich wykonanie uzależnione jest od jakości współpracy z dyrekcją szkoły, nauczycielami, rodzicami, przedstawicielami poradni i

innych instytucji, jak również od ogólnej organizacji pracy szkoły (od rodzaju i sposobu tych działań zależy min. efektywność jego pracy). Często jest tak, że partnerzy utożsamiają tego nauczyciela z rolą „pogotowia ratunkowego”, wykonuje on za innych obowiązki np. prowadzenia lekcji, dyscyplinowania uczniów, szukania sprawców zdarzeń, w których łamane jest prawo itp. Wielu nauczycieli pedagogiem straszy uczniów lub celowo wykorzystuje jego osobę by manipulować innymi. Zdarza się, że pedagog obarczany jest odpowiedzialnością za wyniki rozmów z uczniami, szczególnie tymi, którzy sprawiają kłopoty. Oczekuje się w takich przypadkach, że rozmowa z pedagogiem dokona przemian i natychmiast uzdrowi sytuację. Jeśli tak się nie stanie, podważane bywają jego kompetencje. Takie relacje wskazują, że osoba pedagoga dla wielu partnerów bywa argumentem na usprawiedliwienie własnej nieudolności wychowawczej. Aby uniknąć nieporozumień warto odwołać się do wzorów amerykańskich. Nasuwają one realny wniosek odnośnie opracowania i wdrożenia ramowych programów współpracy pedagog z innymi współorganizatorami procesu wychowawczego. Opracowanie takich strategii działania wszystkich partnerów pedagoga zajmujących się wychowaniem, powinno stać się priorytetem modyfikacji pracy szkoły. Aby jednak programy przyniosły zamierzone efekty, potrzebny jest właściwy klimat wzajemnej współpracy w relacjach: pedagog – dyrekcja, pedagog – wychowawca, pedagog – nauczyciele. Demokratyzacja stosunków w układach personalnych, w pierwszej kolejności w kwestii podejmowania decyzji przez dyrektorów szkół znacznie popodnosiłaby efektywność pracy szkoły. Uznanie pozycji pedagoga i jego autorytetu będzie jednoznaczne z traktowaniem go jak rzeczywistego doradcę szkoły. Dyrektor podejmując ważne decyzje np. kadrowe powinien liczyć się z opinią środowiska, nauczycieli oraz pedagoga szkolnego. Zasady służbowej współpracy pedagoga z dyrektorem powinny być sprecyzowane w sposób rzeczowy. Danie dyrektorom na dzień dzisiejszy władzy bez ograniczenia, często sprzyja wykorzystywaniu sytuacji do własnych interesów mających, nie do końca na celu, dobro ucznia i szkoły.

8. Regulacji wymaga również problem obowiązków wychowawcy klasowego. W tym zakresie należy jasno określić, iż pedagog podejmuje prowadzenie sprawy danego ucznia oraz konkretne działania dotyczące jego osoby dopiero wówczas, kiedy ten wyczerpie wszystkie możliwe metody oddziaływać. Pomocne w tym celu byłyby specjalnie opracowane karty dokumentujące w pierwszym etapie pracę wychowawcy z uczniem i rodzicem, następnie z pedagogiem. Wychowawca zgłaszając ucznia, jednocześnie przekazywałby kartę z danymi charakteryzującymi problem, sytuację rodzinną i szkolną ucznia oraz przeprowadzone dotychczasowe zabiegi. W szkołach, w których istnieje stanowisko zastępcy dyrektora do spraw wychowawczych, na wymienionym wyżej drugim etapie pracy z uczniem, pedagog powinien uzyskać wsparcie i pomoc dyrekcji. Warto zaznaczyć, że włączenie się pedagoga i dyrektora do rozwiązywania problemu wychowawczego, sygnalizowałoby rodzicom i uczniom powagę sytuacji oraz stanowiłoby dowód, że ich sprawy nie są w szkole ignorowane. Taka wzajemna współpraca wymaga jednak formalnego zapisu, uwzględniającego potrzeby szkoły i kompetencje samego pedagoga. Łańcuch systemowych oddziaływań może usprawnić i zagwarantować skuteczne i prawidłowe rozwiązanie problemów wychowawczych.

9. Istotnym zagadnieniem jest kształcenie i doskonalenie zawodowe pedagogów. Niezbędne w tym względzie jest skorygowanie programu ich kształcenia pod kątem diagnozy psychologiczno-pedagogicznej, indywidualnej i grupowej pracy z dzieckiem i rodzicem, metod pracy w zakresie terapii i socjoterapii, poradnictwa a przede wszystkim doradztwa. Konieczne jest też sprecyzowanie nazwy kierunku kształcenia pedagogów na potrzeby szkoły. W związku z reformą oświaty i wprowadzeniem stopni awansu zawodowego, należy określić, jaki kierunek pedagogiczny nadaje pedagogom niezbędne kwalifikacje w zakresie prowadzonych działań. Wymóg ten zmusza wyznaczenie w sposób ścisły kierunków zarówno w systemie studiów dziennych, zaocznych oraz w formie studiów podyplomowych, czyli we wszystkich systemach studiów, które nadają uprawnienia do pełnienia funkcji pedagoga. Brak precyzji w tym zakresie odczuli ci

pedagodzy, którzy zdecydowali się na awans i z braku uprawnień (jak stwierdziła komisja kwalifikująca) po 17 latach pracy w zawodzie, zmuszeni byli, albo do rezygnacji z dalszej drogi awansu, albo do podjęcia ponownych studiów lub musieli dochodzić swoich praw drogą twardych negocjacji. W tej kwestii kłopoty mają nawet sami wizytatorzy wspierający szkoły swoim doradztwem Wskazują pedagogom możliwości uzupełnienia kwalifikacji na kierunku, którego brak w programie współczesnej uczelni, tj. pedagogiki szkolnej.

10. Rozstrzygnięte powinny zostać kwestie dotyczące tego, czy pedagog może być nauczycielem określonego przedmiotu, czy może nauczycielem z wykształcenia. Ważne jest, aby nauczyciele pełniący funkcję pedagoga nie realizowali godzin dydaktycznych w macierzystej szkole. Takie działania mogliby podjąć w innej placówce. Pedagog nie powinien łączyć ról: wspierającego i oceniającego. W tym momencie rysuje się problem dyskryminacji pedagogów, polegający na braku możliwości realizacji godzin nadliczbowych a tym samym dodatkowego zarobku.

11. Kandydatom, którzy chcą pełnić funkcję pedagoga szkolnego należy postawić wymóg – trzy letni staż pracy w oświacie. Funkcja ta powinna być przyznawana tym nauczycielom, którzy przez okres trzech lat nabywali doświadczenia pracując z dziećmi lub młodzieżą. Doświadczenie pedagogiczne umożliwi rozwiązywanie złożonych problemów wychowawczych i dydaktycznych w szkole i pozwoli wspierać nauczycieli – tych zadań nie spełni młody absolwent uczelni. Wiedza, doświadczenie zawodowe i praktyczne umiejętności pedagoga, tworzą w pełni merytoryczne i metodyczne podstawy jego warsztatu pracy.

12. System **doskonalenia pedagogów** powinien uwzględniać różne potrzeby współczesnej szkoły i wskazywać nowe propozycje umożliwiające im modyfikację metod i wzbogacenie warsztatu pracy. Oferta kursów, szkoleń dla tej grupy fachowców winna być znacznie bogatsza i zweryfikowana poprzez wprowadzenie nowych propozycji np. w zakresie pracy z uczniem agresywnym, wychowującym się w rodzinie rozbitej, pracy z rodzicem nadopiekuńczym, uczniem uzależnionym od komputera. Ważne

jest również, by władze lokalnych środowisk zadbały o możliwości korzystania przez pedagogów w pracy z uczniem z gotowych programów.

13. Umożliwienie pedagogom zakupu na rzecz szkoły dwóch pozycji miesięcznie z zakresu literatury pedagogiczno-psychologicznej, nie obciążałoby budżetu placówki, ale przyniosłoby wymierne efekty. Dostęp do nowości umożliwiłby pedagogom samokształcenie, a nauczycielom pozwoliłoby wzbogacić wiedzę o wychowaniu. Stworzenie w szkole wewnętrznej biblioteczki psychologiczno-pedagogicznej byłoby cennym przedsięwzięciem, przynoszącym korzyści nie tylko pracownikom ale i rodzicom.

14. Zmiany muszą zostać zrealizowane w trybie naboru kandydatów do tej profesji. Bycie pedagogiem szkolnym związane jest ściśle z określonymi predyspozycjami takimi jak: odporność psychiczna, radzenie sobie z własnymi emocjami, asertywność, konsekwencja, stanowczość, cierpliwość, takt, itp. Praca tego nauczyciela łączy w sobie wiele różnych ról i funkcji, wymaga posiadania cech umożliwiających mu sprawne działanie w sytuacjach stresujących, pełnych sprzecznych oczekiwań ze strony wspomaganych. Pedagog jest zobowiązany sprawnie poruszać się w nieprzyjaznym środowisku ludzkich problemów i konfliktów, gdzie wielokrotnie napotyka na rozterki, rozczarowania i pretensje. Jego profesjonalizm wyraża się w tych sytuacjach z jednej strony dystansem, z drugiej zaś umiejętnością okazania przyjacielskiego gestu. Poczucie umiaru, powściągliwość, takt, kultura osobista i kultura bycia, to niezbędne cechy, którymi powinien charakteryzować się dobry pedagog. Osoby chcące wypełniać zawód, nie mogą być obciążone własnymi problemami, przejawiać zaburzenia emocjonalne, psychiczne, jednym słowem wybór nie może być przypadkowy. Nasuwa się więc wniosek, by kandydaci na pedagogów szkolnych, wzorem państw zachodnich, wypełniali opracowany test przydatności zawodowej, pozwalający na weryfikację trafności ich decyzji. Ważnym czynnikiem pomiaru mogą być umiejętności radzenia sobie ze stosowaniem zasad komunikacji.

15. Ważna jest postawa moralno – etyczna (etyka zawodowa). W kwestiach etyki zawodowej należy postulować autonomię pedagoga, dotyczącą

przekazywania informacji z rozmów z uczniami i rodzicami. Często wymusza się od niego publiczne przekazywanie spraw, które usłyszał w zaufaniu. W praktyce stosuje się wymianę informacji o uczniach, omawianie ich problemów na radach pedagogicznych w celu ustalenia konkretnych przedsięwzięć i sposobów niesienia pomocy. Takie interpretowanie i traktowanie wsparcia udzielanego przez pedagoga może przynieść wręcz odwrotne skutki. Pedagog powinien sam decydować o tym, co może i powinien wyjaśniać innym (w tym również dyrekcji) - a jakie informacje dla dobra ucznia objąć tajemnicą. Autonomicznie decydować, wobec kogo ma być lojalny.

16. Postuluje się stworzenie pedagogom szkolnym optymalnych warunków lokalowo – organizacyjnych niezbędnych dla uzyskania właściwego klimatu do pracy z uczniem. Szczególnie, gdy zachodzi potrzeba prowadzenia rozmów poufnych. Gabinet pedagoga powinien stanowić osobne pomieszczenie na terenie szkoły, umożliwiające prowadzenie rozmów, wywiadów, spotkań, konsultacji, itp. w nieskrępowanej atmosferze, dającej możliwość dyskrecji i pewnej izolacji. Gabinet koniecznie powinien zostać wyposażony w telefon, materiały niezbędne do prowadzenia zajęć oraz diagnoz (np. programy, scenariusze, testy, ankiety, itp.) oraz w podręczną bibliotekę zawierającą pozycje pedagogiczno-psychologiczne a także specjalistyczne czasopisma. W gabinecie pedagoga powinny się znajdować:

- stanowisko do rozmów indywidualnych,
- stanowisko do pracy indywidualnej z uczniem,
- stanowisko do przeprowadzania diagnoz i ich analiz z komputerem,
- miejsce na literaturę i narzędzia badawcze,
- stanowisko do pracy pedagoga,
- miejsce na propagowanie materiałów profilaktycznych.

17. Ważne jest też, aby pedagog mógł dysponować swobodnie swoim czasem, w zależności od występujących problemów, okoliczności, spraw. Zamiast sztywnego, urzędowego traktowania czasu pracy pedagogów, rozwiązaniem jest wprowadzenie zeszytu wyjść pedagoga, dostępnego dla zainteresowanych i dyrekcji w sekretariacie szkoły. W zeszycie takim wy-

starczy odnotować godzinę, termin, cel wyjścia. Wyposażenie pedagoga w służbowy telefon komórkowy ułatwi w każdej potrzebie kontakt z nim.

18. Należy również wprowadzić zmiany odnośnie prowadzenia przez pedagogów dokumentacji, która obecnie jest nadmiernie rozbudowana, nie zawsze racjonalnie prowadzona. Pedagodzy samodzielnie modyfikują swoją dokumentację, co wiąże się z dużą ilością i różnorodnością wykonywanych zadań. Wprowadzone dotychczas standardy dokumentów, dotyczą jedynie dziennika pracy i są nieadekwatne do konkretnych potrzeb. Dziennik powinien zawierać wszystkie możliwe dane dotyczące działań tego nauczyciela a więc: godziny pracy, możliwość wpisania szczegółowego planu pracy w postaci tabelarycznej oraz sprawozdań. Powinno się w nim znaleźć miejsce do wpisania sytuacji wychowawczej szkoły – w postaci tabelarycznej oraz strony przeznaczone do ewidencjonowania wykonywanych zadań z zakresu profilaktyki, a także rubryki na adresy osób współpracujących z pedagogiem, strony do wykazania uczniów wymagających wsparcia materialnego, zdrowotnego, zamieszkujących na wsi, dojeżdżających, drugorocznych, będących pod opieką poradni i kuratora, wagarujących i mających kłopoty w nauce, wymagających szczególnej opieki ze względu na brak rodziców lub wychowywanie się w rodzinach zagrożonych alkoholem, niewydolnych wychowawczo.

Pomocne byłoby również opracowanie kart ewidencyjnych uczniów, którzy są pod szczególną opieką pedagoga. Jak wcześniej nadmieniono kartę rozpoczynałby prowadzić wychowawca, następnie w razie potrzeby kontynuowałby pedagog.

Następnym dokumentem standardowym powinien być zeszyt rozmów z uczniami i rodzicami lub innymi osobami współpracującymi oraz wykaz osób otrzymujących wsparcie finansowe z różnych źródeł.

19. Niezbędnym jest ustalenie kryteriów mierzących efektywność pracy pedagogów. Sami zainteresowani nie wiążą jakości swoich działań z uprawnieniami, lecz przede wszystkim z własnymi umiejętnościami i dyspozycjami osobowościowymi takimi jak cechy charakteru i postawy. Dość wysoko oceniają swoją wiedzę oraz umiejętności praktyczne. Brak dotych-

czas jednoznacznego dokumentu określającego, na jakiej podstawie dokonywane są oceny pracy pedagogów szkolnych. Tak więc są one określane subiektywnie bez zastosowania standardowych narzędzi pomiaru. Tak dalece idący subiektywizm może znacznie zaniżyć bądź zawyżyć, wartość osiągniętych rezultatów wychowawczych. Oceny negatywne, będą działać destruktywnie na pracowników utrudniając im osiągnięcie stabilizacji społecznej, wewnętrznego spokoju i obniżając motywację. Nierzetelna ocena pozytywna też nie będzie mobilizowała do zadbania o wysoką jakość wypełnianej pracy. Przystępując do oceny działań tej grupy pracowników, trzeba też brać pod uwagę fakt, że efekty ich pracy nie zawsze są spektakularne i widoczne od razu, trudno w tej sytuacji o obiektywizm. Wskazanie więc kryteriów, wskaźników pomiaru efektywności pracy pedagogów, określenie obiektywnych narzędzi służących ocenie, powinno być jednym z ważniejszych postulatów. Nieobojętne jest także, kto będzie oceniał pracę pedagogów szkolnych. Ważne jest, aby oceniający był osobą bezstronną i kompetentną. Cenne byłoby, aby takiej oceny dokonywał metodyk, specjalista z zakresu pedagogiki. Dyrektor jako bezpośredni zwierzchnik nie zawsze jest w stanie właściwie ocenić pracę tego specjalisty.

20. Istotne jest, aby pedagog miał do swojej dyspozycji narzędzia pozwalające dokonywać pomiarów różnych problemów szkolnych. Prowadzenie diagnozy jest jednym z ważnych zadań pedagoga. Pomiar rozpoznawania zaburzeń rozwoju i zachowania, badanie różnych zjawisk wychowawczych w skali klasy i szkoły, pomiar trudności w nauce i badanie ich przyczyn – powinny być rozpatrywane na podstawie ogólnodostępnych narzędzi. Takie ujednoczenie, standaryzacja narzędzi badawczych dla wszystkich szkół jednocześnie pozwoliłaby obiektywnie ocenić, porównać zjawiska patologiczne w określonych środowiskach szkolnych, co dawałaby gwarancję poprawności prowadzonych diagnoz. Opracowanie narzędzi powinno zostać zlecone fachowcom tej dziedziny, łącznie z analizą badań.

Autorska koncepcja zmian w pracy pedagoga zawiera kwestie ustawodawcze, regulujące w rzeczywistości uprawnienia tych specjalistów, ich podległości służbowej i zakresu obowiązków, kompetencji i kwalifikacji.

Inspiracją do sformułowania propozycji, były postulaty publikowane w literaturze przedmiotu, własne doświadczenia, wnioski z przeprowadzonych rozmów z przedstawicielami tej grupy nauczycieli oraz analizy badań przeprowadzonych na wybranych populacjach współpracujących z pedagogiem w procesie wychowania. Wszystkie sformułowane postulaty mają na uwadze usprawnienie działań pedagoga szkolnego a tym samym pracy szkoły.

- [1] Fornalski, M. 1988. *Doświadczeń pedagoga szkolnego*, w: „Problemy Opiekuńczo Wychowawcze” nr 7